

ESKO SEPPÄNEN

Joutukaa sielut, on aikamme kallis

Liiketaloustieteilijä Uolevi Lehtinen haastoi keskustelemaan lamasta, joka näyttää olevan koko kapitalistisen systeemin (politiikan, talouden ja taloustieteen) kriisi. Sen loi rahavalta, tuo ”virtuaalinen suurvalta, joka sijaitsee kaikkialla eikä missään” (1).

Taloustieteen fundamentalistit antavat itselleen synninpäästön laman ennakkovaroitusjärjestelmän pettämisestä: ei kukaan muka nähnyt, ei kukaan muka varoittanut. Se ”ei kukaan” on kuitenkin moni. Lauma, jolla on laumasielu, sulki näkijät lauman ulkopuolelle.

Margaret Thatcher muistuttaa: ”Taloustiede on metodi. Tavoite on muuttaa sielun tila” (2). Joutukaa sielut, on aikamme kallis.

Systeemin kriisi

Reaalkapitalismin sisäisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta maailmantalous on poikunut päällekkäiset velka-, pankki- ja finanssikriisit sekä reaalityöelämän laman. On toteutunut vihreä unelma: taloudellinen kasvu on pysähtynyt. Halvan ja löysän rahan ylituotanto on muuttunut kysyntävajeeksi, luottolamaksi, työttömyy-

deksi ja sosiaalisesti turvattomuudeksi. Vuonna 2009 Suomen kansantuote oli 8 % pienempi kuin edellisenä vuonna, ja työkykyisen työvoiman tuhlauksen työttömyytenä pitää huolen siitä, ettei vanhalle tasolle päästä uusiin.

Ei ole tarjolla modernia vaihtoehtoa reaalikapitalismille, jonka nykyisten toimitsijoiden jo Karl Marx näki elävän ”rikastumisen vimmas- ta ilman tuottamisen riesaa” (3). On kuitenkin tarpeen paikkailla järjestelmää Kauko Sipposen hengessä: ”Markkinatalouden tulee palvella ihmistä eikä ihmisen markkinataloutta” (4). Taloustieteiden kovalevy tarvitsee uuden ohjelmoinnin.

Vapaa markkinatalous, joka ei ole synonyymi kapitalismille, voisi olla väline hyvinvointiyhteiskunnan rakentamiseksi, jos tuotettaisiin vakautta, turvallisuutta ja ihmisten hyvää sosiaalista vointia. Se ei ole mahdollista markkinoiden diktatuurissa.

Systeemissä on tapahtunut syvälinen muutos. Rahatalous on ruvennut elämään omaa reaalityöelämästä riippumatonta elämää. Talouden finanssoituminen eli rahataloudellistuminen

ESKO SEPPÄNEN,

• e-mail: seppanen@kaapeli.fi

(financialization) on tuonut järjestelmään virtuaalisen elementin: rahaa tuotetaan rahasta. Tärkeää on vain osakkeenomistajien etu (shareholders' value) ja järjestelmän toimitsijoiden (bankstereiden) bonukset.

Nykyinen kriisi on erilainen kuin Suomen lama 1990-luvun alussa. Se oli kotimaista alkuperää ja sitä voitiin torjua kansallisin toimin. Tästä lamasta ei elvytä omin voimin. Tarvitaan viennin potkua.

Aluksi Suomen hallitus luuli pörssien romahtamisen kohtelevan Suomea "verratan hellästi". Vuoden verran jälkijassaa oli valtiovarainministeri Jyrki Kataisellekin selvinnyt, että lokakuussa 2008 "rahoitusjärjestelmän tuhoutuminen oli melkein hiuskarvan varassa" ja "päättön paniikki oli johtamassa karmeisiin seurauksiin" (5).

Kansantalous ja liiketalous

Professori Jouko Ylä-Liedenpohja kutsuu "oppijärjestelmän pelkistettyyn systematiikkaan" perustuvaa kansantaloustiedettä yleiseksi taloustieteeksi, joka antaa muita yhteiskuntatieteitä parempia vastauksia ongelmiin (6).

"Yleinen taloustiede" on kiveen hakattu kapitalismin teologia, mitä saarnaavat kansantaloustieteilijät elävät pää pilvissä ja jalat tukevasti ilmassa. Teoriat eivät auta mallintamaan systeemin kokoisia kriisejä.

Liiketaloustieteilijöillä omasta puolestaan ovat jalat maassa, mutta sellaisessa maassa, josta kasvavat veronkierto, taseiden valohoito, kannustimet voitto-, osinko- ja bonuskiimaan (niin että 2/3 teollisuusmaiden kansalaisista pitää yritysjohtajia ylipalkattuina ja moraalityttöinä) (7) sekä yritysjohtaminen yksinomaan osakkeenomistajien näkökulmasta.

Jos kansantaloustiede on rikkauden teoria, liiketaloustiede on sen käytäntö.

Sekä teoria että käytäntö edistävät sellaista yhteiskuntamallia, jossa markkinoilla myydään houkuttelevissa paketeissa kaupallisen suostuttelukoneiston koko voimalla hyödykkeiden ohella haitakkeita, turhakkeita tai saastukkeita. Innovaatiot ovat usein sitä, että on ensin tuote, jolle sitten tuotetaan tarve. Ekonomia ei ole ekologiaa.

Hyvä tiede heijastelee todellisuutta, mitä taloustiede ei – muiden muassa – George Sorosin mukaan tee (8). Hän näkee, että varsinkin pääomamarkkinoiden markkinahinnat vääristävät todellisuuden, mitä niiden pitäisi heijastella, ja markkinat vaikuttavat aktiivisesti niihin osoitimiin, joiden perusteella todellisuutta kuvataan.

Kriisi ja vallankumous

On saatu kokemusperäistä näyttöä siitä, että julkisen vallan valvonnasta ja sääntelystä vapaa (uus)liberalistinen ja libertalistinen kapitalismi on kuplatalous. Alan Greenspan sanoo, että kuplaa ei voi analysoida ennen kuin se on puhjennut, mutta ei myrkyä pidä maistaa sen selvittämiseksi, onko se myrkyllistä.

Markkinafundamentalistit, joiden tavoite ei ole kansan hyvinvointi vaan ihmiskokeet talousteorioilla, näkevät laman positiivisessa valossa: systeemi puristaa siinä itse itsestään ulos mädän – joka on sen oma tuote. Mädäntymisestä ei voida syyttää valtioita, sääntelyä, väärää talouspolitiikkaa tai sosialismia. He tekivät sen itse. "Wall Streetin viisaat pojat keksivät tuomiopäivän koneen, josta ei ole pakoreittiä markkinoiden kautta" (9). Laman syyt ovat kapitalismin DNA:ssa.

Lama tarjoaa talousnobelisti Milton Friedmannin mukaan tilaisuuden ideologiseen vallankumoukseen: "Vain kriisi, joko todellinen tai kuviteltu, johtaa todellisiin muutoksiin. Kriisin

DISCUSSION

puhjetessa riippuu vallalla olevista aatteista, millaisiin toimiin ryhdytään. Minä katson, että meidän tehtävämme on juuri se, kehittää nykyiselle politiikalle vaihtoehtoja, pitää ne elossa ja tarjolla, kunnes poliittisesti mahdoton kääntyy poliittisesti väistämättömäksi (10).”

Friedmann näyttää lukeneen Lenininsä.

Made in USA

Lama sikisi löysästä (virtuaali)rahasta ja halvasta (vivutus)velasta. Arvonlisäysprosessi muuttui käyttöarvojen tuotannosta vaihtoarvojen maksimoimiseksi. Finanssi-innovaatiot palvelivat rahan tekemistä rahasta niin vähällä pääomalla kuin mahdollista. Velkojen arvopaperistaminen moninkertaisti pankkien luotot ja välityspalkkiot (11) – ja sillä tavalla niiden potentiaalinen luoda virtuaalirahaa.

USA:n bankstereiden, poliitikkojen ja keskuspankin virheistä voidaan tehdä seuraava yhteenveto (12):

- Federal Reserve loi matalilla koroilla loputoman kasvun ilmapiiriin ja kaikki talouden sektorit velkaantuivat syvässä uskossa finanssimarkkinavetoiseen kasvuun (minkä seurauksena USA:n kansantalouden velka, josta 85 % oli yksityissektorilla, nousi 350 prosenttiin BKT:stä muun maailman lainatessa 2/3 ylijäämistään ja reserveistään amerikkalaisille),
- poliitikot liberalisoivat markkinat, kumosivat 1930-luvun laman ja 11 000 pankkikonkursin opetusten perusteella säädetyn Glass-Steagall-lain talletuspankkien toiminnan rajoista, lisäsivät investointipankkien mahdollisuutta velkavivutukseen ja vähensivät taloudellisia resursseja – hälytysmerkeistä piittaamattomalta – pankki- ja pörssivalvonnalta,
- velkojen arvopaperistaminen teki mahdolli-

seksi subprime- ja muiden roskaluoittojen jälleenrahoittamisen läpinäkymättömillä finanssituotteilla, joiden hinta ei määräytynyt markkinoilla,

- virtuaalisella rahalla käytiin OTC-kauppaa kahdenvälisesti, piilossa julkiselta valvonnalta ja muilta markkinaosapuolilta, ja monet johdannaiset, mukaan lukien luottovakuutukset (CDS), olivat katteettomia,
- luottoluokitusyhtiöt tuottivat ja möivät pankkikimyönteisiä virhearviointoja,
- (investointi)pankkien riskinhallintakyky ei vastannut niiden riskintuotantokykyä, minkä seurauksena monien pankkien taseissa ”on the left there was nothing right and on the right there was nothing left”,
- pankkien rinnalle kehittyi varjopankkijärjestelmä (hedge-rahastot, private equity, teollisuuskonsernien finanssiosastot, pankkien omat lumepankit SIV:t jne), jolla ei ollut sääntelyä, valvontaa ja vakavaraisuuspakkoa,
- rahatalouden ahneiden toimitsijoiden eli bankstereiden kannustimet suosivat suuria riskejä ja nopeita voittoja ja
- julkinen valta salli veroparatiisien käytön verojen ja valvonnan kierto.

Kansainvälisen Valuuttarahaston (IMF) arvion mukaan maailman pankkijärjestelmässä joudutaan tuon kaiken seurauksena tekemään yli 4 biljoonan (4 000 000 000 000) dollarin alaskirjaukset. Ne ovat niin suuria, että systeemikriisin laskujen maksuun tarvitaan valtioiden väliintuloa ja veronmaksajien apua.

Elvytystä setelirahoituksella

Kun Lehman Brothersin konkurssista käynnistyi pörssitsunami, USA:ssa ei heti tiedetty, mitä tehdä.

Pian selvisi, että oli virhe se, mitä ei tehty eli ei pelastettu suurpankkia kaatumiselta, vaikka pienet saivatkin mennä nurin. Kun romahduksen uhka oli todellinen, systeemiä alettiin pääomittaa veronmaksajien rahoin. Monissa maissa pankkeja kansallistettiin.

Valtion toimenpiteiden rahoittamiseksi – ilman veronkorotuksia – Federal Reserve sekä käytti setelirahoitusta (quantitative easing, QE) että alkoi vahvistaa pankkien reservejä ostamalla niiltä ”myrkyttyneitä” finanssituotteita (qualitative easing). Sillä tavalla keskuspankki menetti riippumattomuutensa Obaman hallinnosta ja sen suurpankkivetoisesta – ja moraalikadon näkökulmasta kestäättömästä – politiikasta.

Köyhät maat ovat globalisoidun laman suuria häviäjiä. Niiden auttamiseksi Kansainvälinen Valuuttarahasto sai setelirahoitusoikeuden, kun sille annettiin G 20-kokouksessa päätetyllä tavalla mahdollisuus laskea liikkeelle virtuaalimiljardeja eli erityisnosto-oikeuksia (Special Drawing Rights, SDR).

On vaikea löytää tieteellisiä tutkimuksia siitä, kuinka suuren osan kierrossa olevasta rahasta ovat laskeneet liikkeelle keskuspankit ja kuinka paljon yksityiset pankit. Tutkittua tietoa tarvitaan lisää. Joka tapauksessa pankit luovuttavat rahaa lainaamalla talletusrahansa moneen kertaan, myöntämällä luottoja jättäen niiden katteeksi vain säädetyn vakavaraisuusreservin, luomalla ensin velkoja ja kattamalla ne vasta jälkikäteen (13), jälleenrahoittamalla velkoja arvopaperistetuilla finanssituotteilla sekä innovoimalla johdannaisia ja muuta virtuaalirahaa tyhjästä. On arvioita, joiden mukaan jopa 97 % kierrossa olevasta rahasta on yksityispankkien liikkeelle laskemaa (14). Siitä näkökulmasta lama ei pääty ennen kuin pankkijärjestelmä tulee toimeen omillaan ja luo taas uutta rahaa kierto.

Lamantorjunnan tamifluta on ”elvytys”. Monissa maissa alkoi korkoelvytys lähes nolllaamalla keskuspankkikorot ja veroelvytys alentamalla (rikkaiden) veroja. Taloushistoriasta rehabilitoidun Keynesin opeista unohdettiin se osuus, että piti lisätä julkista kulutusta (jota muun muassa olisi ns. vihreä elvytys) ja – investointivajeen kyseessä ollen – sosialisoida investoinnit.

Elvytykselle ei ole standardimallia. Yhteistä eri maiden toimille on se, että ne perustuvat velkaelvytykseen. Erilaista on ajoituksen kohtaanto; kulkeehan Euroopan suhdannekierto 1,5 vuotta USA:n jäljessä. Monissa Euroopan maissa on – toisin kuin USA:ssa – elvytysautomaatti: lakisääteinen sosiaaliturva.

Tilaisuus jää käyttämättä

Lama on poliittisesti otollista aikaa sellaisille rakenteellisille uudistuksille, joita tarvitaan tulevien kuplien estoon. Milton Friedmanin mukaan shokkiterapia on toteutettava 6–9 kuukauden kuluessa, muutoin palataan vanhaan (15). Uudistuksista on yritetty päättää G 20-kokouksissa, OECD:ssä ja EU:ssa, mutta muutosvastarinnan paineessa ainakin se aikaraja on umpeutunut.

On yritetty kiristää pankkien vakavaraisuusvaatimuksia. Ns. Baselin komiteassa on saavutettu tuloksia, mutta niiden kansalliseen toimeenpanoon on pitkä ajallinen matka. Kirjanpitosäännösten standardointi on auki, vaikka tiedetään ”mark to market”-periaatteen yhteismitattomuus finanssituotteiden arvostamisessa. OECD:ssä on yritetty helpottaa tiedonsaantia veroparatiiseista, mutta huonolla menestyksellä. Luottoluokituksen uusia pelisääntöjä valmistellaan vain EU:ssa, joka on myös perustamassa erilaisia raateja ja virastoja koordinoimaan kansallista valvontaa. Hedge-rahastojen valvonnan

lisääminen ei etene, ja on saatu aikaan vain tilapäisiä kieltoja osakkeiden lyhyeksi myynnille. Koko varjopankkijärjestelmä jatkaa entiseen malliin. USA:n kansalaisyhteiskunnan halveksimat banksterit saattavat röyhkeydellään naurunalaisiksi ne, jotka vaativat bonuksille kattoja ja rajoituksia.

Johdannaisia, jotka ovat Warren Buffetin mukaan talouden massatuhoaseita (mutta atomipommien sijasta rakenteet säilyttäviä neutronipommeja), oli vuonna 2009 laskettu liikkeelle viidennes enemmän kuin kriisivuotena 2008. Pyrkimykset niiden tuhovoiman vähentämiseksi keskittyvät johdannaisten standardoimiseen ja OTC-kaupankäynnin siirtämiseen transparentteihin pörssiin asianmukaisine clearing-menetelyineen. USA:n viisi suurta kaupankävijää (dealers), joiden osuus on 95 % johdannaispimusten arvosta, ja varjopankkijärjestelmä lobbaavat ilmeisen menestyksellisesti nykyjärjestelmän puolesta; uhattuinahan ovat niiden välityspalkkiot ja miljardivoitot sekä hinnoitteluperusteiden salat.

Ensin deflaatio, sitten inflaatio

Systeemikriisin perimmäinen syy on velka, yksityisen finanssisektorin ylivelkaantuminen. Ongelma yritetään ratkaista lisävelalla, ylivelkaantamalla valtiot. Kun yksityistä velkaa otetaan julkiseen maksuun, velkojen määrä ei vähene, vaan vain maksajat vaihtuvat.

Samaan aikaan, kun varjopankkien vivutuksia puretaan ja arvopaperistettua velkaa vedetään pois kierrosta, reaalityudessa on pulaa uudesta velasta.

Kun lamasyyttömiä äänestäjiä on vaikea saada maksamaan muiden velkoja ja velkaelvytyistä, näyttää ilmeiseltä, että velkamoratorio toimeenpannaan ennen pitkää samalla menetelmällä kuin on ennen maksettu sotakulut: inflaa-

tiolla (mutta tällä kerralla ilman suursotaa). Niissä oloissa ei onnistu talouden suhdannekehityksen mallintaminen reaalityuden ”kovan” numerollisen datan perusteella.

Robert Shiller näkee konventionaalisten ennustemallien ongelmaksi ”väärän talusteorian, joka kieltää meissä sen villieläimen vaiston (animal spirits), mikä ajaa meidät maniaan ja paniikkiin” (16). ”Vaikeudet ovat (käsitteellisesti) syvällä nykyisten mallien rakenteissa”, kirjoittaa Suomen Pankin tutkimuspäällikkö Jouko Vilmunen (17). Se, ettei makroteoriassa ole 70 vuoteen käsitteellistetty pääomamarkkinoiden inflaatiota, jota Vilmunen pitää vain ”arvostuskuplana”, on ongelman kiertelyä. Ylös haudasta, arkeologit!

Hyman Minskyn työn pohjalta Robert Barbera kiinnittää huomion siihen, miten rahan löysyys johtaa ajan mittaan velan laadun huononemiseen ja riskitietoisuuden liudentumiseen (18). Suhdannekierron riskipitoisuus ja kuplan synnyn edellytykset kasvavat, kun ”terve” velka muuttuu vähitellen riskirahoitukseksi ja ”myrkytty”. Ylivelkaantuminen jatkuu niin kauan, kunnes tulee vastaan luoton loppu.

Inflaatio tekee veloista selvää jälkeä toisin kuin deflaatio, joka ei ole talouden schumpeterilaista luovaa tuhoamista vaan kansantuotteen hävitystä (deflatory destruction).

Lama tuottaa työttömyyttä ja palkanalennuksia, kysynnän vähenemistä ja julkisen vallan verotulojen laskua sekä sosiaaliturvan ja muiden julkisten menojen leikkaustarpeen. Deflaatiota käytetään synnyttämään yleinen kriisitietoisuus, mikä taas luo edellytykset jatkolle: tulevan inflatorisen rahailluusion synnyttämiselle. Inflaatio, toisin kuin deflaatio, tuottaa kurjan ja surkean olon jälkeen eteenpäinmenon tunteen ja silloin on Adam Smithin mukaan ”kaikilla kansanryhmillä hyvä ja hauska olla”.

Tiede vai uskonto?

Jotta tieteellä, jonka perustuotannon julkinen valta pääosin kustantaa, olisi käyttöarvoa, siltä pitää vaatia käypiä selityksiä ja ennusteita.

Todellisuus, joka on kaoottinen, ei ole mallitettavissa sillä markkinoiden kvasimetafysiikkaan perustuvalla matematiikalla, mitä tänään kutsutaan kansantaloustieteeksi. Mallittamalla ennustajat hakevat tasapainoa, joka ei ole systeemin ominaisuus. Kuplatalous on, vaikka Suuren Laman tutkijana akateemiset kannuksensa hankkinut Fedin pääjohtaja Ben Bernanke onkin ehtinyt julistaa suhdannekierron ongelmien olevan taloustieteilijöille vain ”pikkuriesa”.

Finanssitalouden ylilyöntien seurauksena pikkuriesasta kasvoi isoriesa, jonka arvioinnissa taloustiede menetti uskottavuutensa. ”Yleisessä taloustieteessä” ei oteta huomioon,

- että ceteris paribus-ehto ei toimi, kun ihmiset eivät käyttäydy rationaalisesti eivätkä maksimoivat virtuaalista ”hyötyä”; onhan homo sapiens villieläimen vaistoineen eri laji kuin homo economicus,
- että jatkuva taloudellinen kasvu on illuusio,
- että kapitalismin globaalia finanssoitumista ei osata mallintaa, minkä tunnustaa myös Alan Greenspan (19),
- että ylituotannolle immuuni Sayn laki on käytössä oleva käypä tarjontateoria, vaikka tuotantokapasiteetin ja tuotannon välillä on ylittämätön tuotantokuilu (jonka suuruus vuonna 2009 oli 8 % maailman BKT:sta Goldman Sachs-pankin arvion mukaan),
- että markkinat eivät tasapainotu eli eivät kykene itse korjaamaan omia ylilyöntejään Greenspanin ”järjettömän yltäkylläisyyden” ja Marxin ”yltäkylläisyyden pulan” oloissa,
- että rahataloudessa on syntynyt finanssituot-

teiden hinnannousuina pääomamarkkinoiden inflaatio, jota kansantaloustiede ei käsitteellistä,

- että moraalikato on ongelma ja
- että markkinat eivät tuota vakaata kehitystä ilman valtiovallan sääntelyä ja sen muodostamaa aallonmurtaajaa ja turvasatamaa.

Vastineeksi valtion varallaolosta talousnobelisti Paul Krugman vaatii, että ”kaikkia sellaisia toimintoja, jotka joudutaan rahoitusmarkkinoiden kriisitilanteessa pelastamaan niiden elintärkeän roolin vuoksi, pitää voida valvoa myös silloin kun mitään kriisiä ei olekaan” (20).

Tapaus Puttonen

Liiketaloustieteilijä Vesa Puttonen on kirjoittanut pamfletissa ”Finanssikriisi” auki oman sie-lunmaisemansa (21). Hän sanoo itseään ”hallitusammattilaiseksi”, ja siinä ominaisuudessa hän ei ole tiedemies vaan sidosryhmien edusmies ja edunsaaja. Hänen mielipiteitään ei voi- ne yleistää kuvaamaan liiketaloustieteellisen ajattelun koko kirjoa, mutta eivätpä ole kollegat häntä haastaneetkaan, paitsi Heikki Niskakan- gas vähän, osinkojen nollaverotuksesta.

Puttosen kirjan perusteella taloustieteilijöillä ei tarvitse olla töissään eettistä perustaa (”tutkijoille ei ole säilytetty eettistä vastuuta”). Koska ”kansalainen eli yksilö on paljolti tietämätön ja taipuvainen ahneuteen, itsekkyyteen ja laiskuuteen”, hän on tieteen häirikkö. Kun vain rationaalisen käyttäytymisen teoria on Puttoselle yhteensopiva markkinoiden kanssa, jopa Alan Greenspan pitää ihmisten ja yritysten käyttäytymistä epärationaalisenä euforian ja pelon oloissa (22). Valtio on tehoton, verottaa ja aiheuttaa turhaa harmia markkinoiden toiminnalle. Taloudessa on yksi tavoite ylitse muiden: pörssikurssien nousu. Yhteisillä varoilla operoi-

vien työeläkeyhtiöiden vakavaraisuuspakosta, jolla pyritään turvaamaan niiden isännättömien rahastojen varat sijoitusriskeiltä, on pörssikurskien (nousun) näkökulmasta pelkkää haittaa. Lamatilanteessa työläisten palkkoja pitää alentaa mutta johdon kannustimia lisätä; maksetaanhan johtajille kiinteä kuukausipalkka vain ajan kulumisen perusteella. Siinä asiassa Puttonen saa tukea kollegaltaan Seppo Ikäheimolta, jonka mukaan johdon palkkojen ”tulee olla liian korkeita” (23).

Professori Puttosen liiketaloustieteellinen (?) ratkaisu Finnairin lakkoon oli se, että ”lentäjät pitää vetää kunnolla kölin alta” ja että ”kaikki lentäjät pitäisi erottaa ja heidän tilalleen tulisi palkata uudet lentäjät ulkomailta” (24).

Liiketaloustieteen luulisi tarjoavan yhteiskunnalle hienovaraisempaa psykologiaa kuin telaketjukapitalismia. Sosiologian opetus kauppatieteilijöille voisi olla ihmisistä välittämisen ja yhteisöllisyyden ekonomiaa tieteen pusku-traktorien ajajien koulutuksen sijasta.

Jos Puttosen hahmottama liiketaloustieteen teoria ei toimi, hän näyttää olevan niitä, joidle vika on silloin käytännössä eikä teoriassa.

Moraalikato (moral hazard)

Valtiovalta on eri maissa toiminut tavalla, jonka talousnobelisti Joseph E Stiglitz vetää yhteen niin, että on privatisoitu voitot ja sosialisoitu tappiot (25).

Valtiot ovat pelastaneet kapitalismin romahdukselta, jonka markkinavoimat olivat pohjustaneet. Siinä yhteydessä edunsaajia ei ole valittu neutraalein perustein, vaan voittajia ovat olleet suuret, ahneet ja röyhkeät, kun taas ja häviäjiä ovat olleet pienet, kiltit ja kuuliaiset. Sitä kautta on syntynyt varallisuuden ja tulojen jättiläismäinen uusjako, joka tuottaa maailman-

talouteen modernin ajan mittavimman moraalikadon (moral hazard). Se ilmenee voittajien ja häviäjien kilpailutilanteissa.

Monet USA:n suurpankeista, jotka arvopaperistamalla, johdannaiskeinottelulla ja velkavivutuksella tuottivat systeemikriisin, ovat valtiovallan pääomittamia ja/tai rahoittamia (QE). Julkisen vallan takuulla ne voivat ottaa – ja ottavatkin – muita isompia riskejä tietäen, että niitä ei päästetä konkurssiin, koska se aiheuttaisi koko systeemin romahduksen uhan. EU:n komissio sakottaa eurooppalaispankkeja näistä kilpailun rajoituksista, mutta USA ei. Kyseessä on kuitenkin moraalikato Atlantin molemmien puolin.

Valtiot ovat pelastaneet osakkeenomistajat, joiden osakkeiden arvoa ei ole nollattu konkurseissa. Sillä tavalla on sosialisoitu riskit, jotka kuuluvat kapitalismin teoreettisiin perusteisiin. Sisäpiirit ovat sukkuloineet julkisen ja yksityisen sektorin välillä ja jakaneet pelastusrenkaita epätasapuolisesti. Bushin luottobanksteri (Henry Paulson) ja Obaman valitsemat pesän uskotut miehet (Timothy Geithner, Lawrence Summers, Robert Rubin) ovat olleet Wall Streetin palkan- tai palkkionnauttijoita (26), (27), (28). Erityisen kritiikin kohteena pankkituen jaossa on ollut valtiovarainministeri Timothy Geithner, joka oli entisessä virassa (monien tukea saaneiden yksityispankkien omistaman) keskuspankin New Yorkin Fedin johtaja ja pankkivalvonnan liberalisoimisen toimitusmiehiä (29).

Julkisen vallan järjestämiin hyötyjiin kuuluvat myös ne toiset ja kolmannet osapuolet, jotka olivat ostaneet potentiaalisten konkurssi-pankkien liikkeelle laskemia finanssituotteita ja joiden saatavat on pelastettu.

Koko kansainvälisen yhteisön moraalikatoa edustaa USA:n dollarin asema suhteessa

muihin valuuttoihin: maa voi maksaa ulkomaiset velkansa omalla setelirahoituksella omassa valuutassa. Sitä poliittista moraalikatoa Henry Kissinger valaisee niin että ”se, joka hallitsee rahaa, hallitsee maailmaa” (30).

Moraalikatoa symbolisoi se, että reaalityöläisyyden lamatilanteessa finanssitalouteen painetaan jo uutta kuplaa julkisen vallan myötävaikutuksella; kapitalismihan on kuin ilmapallo, joka yhdestä kohdasta painettaessa kasvaa toisesta kohdasta. Kuplan – tai ainakin pörssikurssien nousun – tekee mahdolliseksi lähes nollakorkoisen lainarahan vapaa jako suurpankeille ja sen setelirahoitus (QE).

Vapaan maan vapaa tiede?

On ilmeistä, että Ylä-Liedenpohjan markkinoinnista ”yleisestä taloustieteestä” ei ole apua seuraavan kuplan torjunnassa. Kupla syntyy, kun se on syntyäkseen ja olosuhteet ovat otolliset sen syntyä. Taloustiede ei kykene nykyolettamuksillaan ja käsitteillään mallintamaan sen syntyä tai puhkeamista.

Uuden kuplan aineksia ovat – kapitalismin vihertymisen myötä – luonnonvarojen hallinta, sähkö ja muu energiasta sekä päästöoikeudet ja muut hallinnolliset mutta markkinaehtoiset liiketoimet, joita toteutetaan joko pörssiessä tai tiskin alta OTC-kauppoina. Pankkien hyvät tulokset vuodelta 2009 ovat jo peräisin – suuririskisten finanssituotteiden ohella – kaupankäynnistä luonnon antimilla (commodities).

Onko taloustiede Suomessa vapaa kyseenalaistamaan reaalkapitalismin?

Yliopistolain mukaan vähintään 40 prosenttia yliopistojen hallitusten jäsenistä tulee olla muita kuin tiedeyhteisön omia edustajia. ”Heidän tulee edustaa monipuolisesti yhteiskuntaelämän ja yliopiston toimialaan kuuluvien

tieteiden tai taiteiden asiantuntemusta.” Aaltoyliopiston hallituksessa on kolme elinkeinoelämän toimihenkilöä (seitsemästä) edustamassa kapitalismin mutterinpyörittäjiä. Jos opetuksen maksaakin valtiolta, tutkimustoiminta on riippuvainen sponsorirahasta. Siltä osin huippuyliopistomme rahoitusriippuvuuksineen ei ole vapaa tiedeyhteisö.

Laman opetus on, että on puristettava ideologinen mätä ulos taloustieteistä ja vedettävä väärät profeetat kölin alta. ■

Viitteet:

- 1) **TIMO HARAKKA:** Luoton loppu, WSOY, 2009
- 2) **ROBERT KUTTNER,** The International Herald Tribune 13.3.2009
- 3) **Nykyinen kriisi ja Marx,** toim. Yrjö Hakanen, TA-tieto, 2009
- 4) **KAUKO SIPPONEN,** Kanava 1/2009
- 5) **Helsingin Sanomat** 9.9.2009
- 6) **JOUKO YLÄ-LIEDENPOHJA:** Mätäkuun markkinat, Lillet 2009
- 7) **The Financial Times,** 14.4.2009
- 8) **GEORGE SOROS,** The New Paradigm for Financial Markets, PublicAffairs, 2009
- 9) **GIDEON RACHMAN,** The Financial Times, 28.4.2009
- 10) **NAOMI KLEIN:** Tuhokapitalismin nousu, WSOY, 2009
- 11) **KHRISHNA GUHA,** The Financial Times 10.3.2009
- 12) **ESKO SEPPÄNEN:** Hullun rahan tauti, Tammi, 2009
- 13) **RICHARD MURPHY,** www.maailmantalous.net
- 14) **STEVE KEEN,** www.debtdeflation.com/blogs/2009/01/31/therovingcavaliersofcredit
- 15) **NAOMI KLEIN:** Tuhokapitalismin nousu, WSOY, 2009
- 16) **ROBERT SHILLER,** The Financial Times, 9.3.2009
- 17) **JOUKO VILHUNEN,** Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/2009
- 18) **ROBERT BARBERA:** The Cost of Capitalism, McGraw-Hill, 2009
- 19) **ALAN GREENSPAN,** The Financial Times 17.3.2009
- 20) **PAUL KRUGMAN:** Lama, HS kirjat, 2009

DISCUSSION

- 21) **VESA PUTTONEN:** Finanssi kriisi, Talentum, 2009
- 22) **ALAN GREENSPAN,** The Financial Times, 17.3.2009
- 23) **SEPPO IKÄHEIMO,** Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/2009
- 24) **Ilta-Sanomat** 16.11.2009
- 25) **JOSEPH E. STIGLITZ,** International Herald Tribune, 1.4.2009
- 26) **ESKO JUNTUNEN:** Maailma talouskriisin jälkeen, Nordbooks, 2009
- 27) **The International Herald Tribune** 26.4.2009
- 28) **The Wall Street Journal** 9.11.2008
- 29) **The International Herald Tribune,** 28.4.2009
- 30) **Finanssikapitalismi,** toim. Otto Bruun ja Teppo Eskelinen, Like, 2009